

JAHON IQTISODIYOTIDA YANGI INDUSTRIAL DAVLATLARNING TUTGAN O'RNI

Umarov Toxirjon Mamurjonovich
Qo'qon universiteti,
Ilmiy tadqiqotlar departamenti boshlig'i

Annotatsiya: 20-asrning so'nggi o'n yilliklarida iqtisodiy taraqqiyotda keskin o'zgarishlarga erishgan rivojlanayotgan mamlakatlar guruhi. Bu mamlakatlar ko'pgina ko'rsatkichlar bo'yicha jahondagi o'rta va hatto yuqori rivojlangan mamlakatlarga yaqinlashdi. Yangi industrial mamlakatlarda sanoat ishlab chiqarish hajmi va uning milliy daromadagi hisyasi o'sdi, aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulot hajmi ko'paydi. Yangi qatlam tadbirkorlar sinfi mavqei mustahkamlandi. Yangi industrial mamlakatlarga Lotin Amerikasining rivojlangan mamlakatlari — Argentina, Braziliya, Meksika va Janubiy Sharqiy Osiyoda "Osiyo yo'lbarzlari" nomini olgan bir qator mamlakatlar va hududlar — Singapur, Tayvan, Koreya Respublikasi, Xitoy tarkibidagi Syangan kiradi. Bulardan bir qadar keyinroq 2-avlod Yangi industrial mamlakatlari deb nom olgan mamlakatlar ham paydo bo'ldi.

Kalit so'zlar: eksport, industrial mamlakatlar, TMK

Yangi industrial mamlakatlar sanoatida eng zamonaviy texnologiyalar qo'llaniladi va jahon bozorida raqobatbardosh yuqori sifatli mahsulotlar ishlab chiqariladi. Ularning tajribasi rivojlanayotgan mamlakatlar o'z taraqqiyotida faqat o'zlarida serob, hatto ortiqcha bo'lgan tabiiy va mehnat resurslari bilan birga texnik jihatdan murakkab ishlab chiqarishga tayanishlari va bu tarmoqlarda qiyosiy afzalliklarga ega bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi. Yangi industrial mamlakatlarning sanoat rivojida chet el kapitali faol rol o'ynaydi. Masalan, Singapurda 1980-yillar oxirida ishlov beruvchi sanoat mahsuloti eksportining 90% ga yaqini, Koreya Respublikasida 27% chet el transmilliy kompaniyalari (TMK) filiallari hissasiga to'g'ri kelgan. TMK bu mamlakatlarda mahalliy arzon ishchi kuchidan foydalangan holda yangi, ba'zan eng yangi sanoat korxonalarini qurishda ishtirok etadi. Ayrim detallar va butlovchi qismlar ishlab chiqaradigan tor ixtisoslashgan korxonalar quradi, mahsulotni pirovard yig'ish rivojlangan mamlakatlarning o'zida amalga oshiriladi.

Masalan, elektronika sanoati sohasidagi AQSH va Yaponiya TMK Meksika, Singapur, Tayvan va Malayziyada yarimo'tkazgichli priborlar va integral sxemalar chiqaradigan bir qator korxonalarni tashkil etdi. Ayrim TMK murakkab texnologiyani soddalashtirib, ishlab chiqarish jarayonini alohida qismlarga ajratib, rivojlanayotgan mamlakatlarda tegishli korxonalarni qurdi. Natijada bu mamlakatlardan ishlov beruvchi sanoat mahsulotlari eksportining katta qismi TMK ichki firma savdosidan iborat bo'lib qoldi.

Janubiy Sharqiy Osiyodagi Yangi industrial mamlakatlarning eksport yo'nalishidagi rivojlanishi, eksport tuzilmasi tamomila o'zgardi. Unda xom ashyo va oziq-ovqat hisyasi keskin kamayib, sanoat eksportida to'qimachilik mahsulotlari salmog'i pasaydi, mashina va uskunalar hisyasi juda o'sib bordi. Masalan, 1970 yildan 1995 yilga qadar Singapur eksportida xom ashyo va oziq-ovqat hisyasi (%larda) 72,5 dan 16,1 ga ga, Koreya Respublikasida 23,5 dan 6,7 gacha, Tayvanda 24,3 dan 7,3 gacha, to'qimachilik tovarlari hisyasi esa tegishli 5,6 dan 2,6 gacha, 41,1 dan 15 gacha, 29,0 dan 14,4 gacha qisqardi, mashina va uskunalar hisyasi esa Singapurda shu davrda (% larda) 11,0 dan 62,3 ga, Koreya Respublikasida 7,2 dan 51,6 gacha, Tayvan 16,7 dan 47,7 gacha o'sdi. 2-avlod Yangi industrial mamlakatlarda ham xuddi shunday o'zgarishlar bormoqda. Malayziyada xom ashyo va oziq-ovqat eksporti hisyasi shu davrda 93,5% dan 26,9% ga qisqargan bo'lsa, mashina va uskunalar hisyasi 1,6% dan 50% ga o'sdi. Tailandda xom ashyo va oziq-ovqat eksport hisyasi 95,3% dan 26,3% pasayib, mashina va uskunalar hisyasi 0,1% dan 31,5% ga ko'tarildi. Shunday qilib, bu mamlakatlarning ko'pchiligi mashina va uskunalar eksporti bo'yicha jahondagi sanoati rivojlangan mamlakatlar

darajasiga ko'tarildi. 20-asr oxirlariga kelib jami rivojlanayotgan mamlakatlar sanoat eksportining deyarli 70%, mashina va uskunalar eksportining 70% dan ko'prog'i Janubiy Sharqiy Osiyodagi 1 va 2 avlod Yangi industrial mamlakatlarm. (Syangan, Singapur, Koreya Respublikasi, Tayvan, Indoneziya, Malayziya va Tailand), shuningdek, Xitoy hissasiga to'g'ri keldi.

2002 yilga kelib aholi jon boshiga yalpi milliy mahsulot ishlab chiqarish Koreya Respublikasida 16480, Singapurda 23090, Malayziyada 8280 AQSH dollarini tashkil etdi. Yangi industrial mamlakatlarda aholi jon boshiga tibbiy, ta'lim, kommunal xizmatlari iste'mol bo'yicha ham jiddiy yutuqlarga erishilgan.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlab o'tish lozimki, yangi industrial mamlakatlarning paydo bo'lishi hozirgi jahon xo'jaligida va xalqaro mehnat taqsimotida katta o'zgarishlar yuz berganligini, rivojlanayotgan mamlakatlar o'rtasida tabaqalanish kuchayib borayotganligini ko'rsatadi, chunki Yangi industrial mamlakatlardagi taraqqiyot kam rivojlangan mamlakatlarning katta guruhidagi qoloqlikni bartaraf eta olmadi.

Iqtisodiy va sanoat rivojining hozirgi darajasiga ko'ra, Yangi industrial mamlakatlardan eng rivojlanganlari — Koreya Respublikasi, Argentina, Meksika, Singapur sanoati rivojlangan mamlakatlarga deyarli yaqinlashdi va Ispaniya, Portugaliya, Gretsiya kabi Yevropa davlatlari bilan bir darajada turadi. Meksika va Koreya Respublikasining rivojlangan mamlakatlarning Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OYESD) a'zoliciga qabul qilinganligi ham buning isboti bo'la oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. SERVIS S. I. V. A. JAHON IQTISODIYOTI VA XALQARO IQTISODIY MUNOSABATLAR.
2. Турсунова М. МАМЛАКАТИМИЗ ИҚТИСОДИЙОТИГА ИНВЕСТИЦИЈАЛАРНИ ЈАЛБ ҚИЛИШ МАСАЛАЛАРИ ВА УЛАРНИНГ ТАШҚИ САВДО СОҲАСИДАГИ О'РНИ: https://doi.org/10.55439/ECED/vol23_iss3/a14 //Экономика и образование. – 2022. – Т. 23. – №. 3. – С. 94-100.
3. Shakhzodbek E., KHurshidbek T., Shoxruxmirzo A. USE OF INNOVATIVE AND INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE SYSTEM OF ECONOMIC EDUCATION //INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION. – 2022. – Т. 1. – С. 181-186.
4. Xurshidbek T., Shaxzodbek Y., Gulginaxon A. MARKETINGNI O'ZGARISHIDA IJTIMOY TARMOQLAR VA INTERNETNI O'RNI //Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS). – 2022. – Т. 2. – №. Special Issue 4. – С. 127-129.